

Arbetslöshetsförsäkringen och de tillfälliga anställningarna

Vad betyder de regler som finns i arbetslöshetsförsäkringen idag för den ökande gruppen av tillfälligt anställda? I artikeln behandlas bland annat om arbetsvillkoret för ersättning kan innebära några speciella problem för denna grupp. En annan fråga som diskuteras gäller att de statliga subventionerna är störst för arbetslöshetskassor med en hög arbetslöshetsrisk och relationen mellan arbetslöshetsrisk och tillfälliga anställningar.*

Den första svenska arbetslöshetskassan bildades av Typografförbundet för mer än 100 år sedan, och sedan år 1935 har Sverige en offentligt finansierad arbetslöshetsförsäkring. Det system som infördes 1935 består än i sina grunddrag och innebär frivilligt medlemskap i arbetslöshetskassor, de flesta nära knutna till fackförbund, men huvudsakligen offentligt finansierade.

Diskussionen om de ekonomiska effekterna av en offentlig arbetslöshetsförsäkring är nästan lika gammal som försäkringen själv och har handlat om allt från effekter på den enskildes sök beteende till resursallokeringen i ekonomin. Forskningen om arbetslöshetsförsäkringens ekonomiska effekter har varit speciellt livlig sedan 1970-talet. Detta intresse återspeglar sannolikt både ett intresse för den bestående höga europeiska

arbetslöshetens orsaker och att söketeorin (som fick ett genombrott under 1970-talet) visade sig vara ett användbart redskap för att analysera arbetslöshetsförsäkringen.¹

Självklart kommer arbetslöshetsförsäkringens utformning i olika dimensioner att ha betydelse för dess ekonomiska effekter. En (säkert inte uttömmande) lista på sådana dimensioner innefattar medlemsvillkor för a-kassorna, ersättningsnivå vid arbetslöshet, ersättningens varaktighet, övervakning av de arbetssökande och försäkringens finansiering.

Arbetslöshetsförsäkringens utformning kan också förväntas påverka förekomsten och utbredningen av tillfälliga anställningar. Av speciellt intresse när det gäller den svenska arbetslöshetsförsäkringen och de tillfälliga anställningarna är utformningen av det

Anders Forslund är docent i nationalekonomi vid Uppsala universitet och biträdande chef för Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering. Anders.Forslund@ifau.uu.se

* Författaren är tacksam för hjälp från Donald Storrie, Eskil Wadensjö och Arbetslöshetskassornas Samorganisation. Dessa ska naturligtvis inte lastas för kvarvarande fel och brister.

1. Holmlund (1998) ger en god översikt av utvecklingen av den ekonomiska analysen av arbetslöshetsförsäkringen.

regelverk som styr rättigheterna till ersättning (medlemsvillkor och arbetsvillkor) och försäkringens finansiering. Arbetsvillkoret är intressant därför att personer med tillfälliga anställningar kan ha svårigheter att uppfylla det (och därmed ha svårigheter att bli berättigade till ersättning från arbetslöshetsförsäkringen). Finansieringen är av intresse därför att finansieringssystemet innebär en subvention av arbetslöshetskassor med en systematiskt hög arbetslöshetsrisk.

Tillfälliga anställningar används i den här artikeln i betydelsen ”alla anställningar utom långvariga tillsvidareanställningar” och kommer därför att innefatta både olika former av säsongsarbete hos en och samma arbetsgivare och tillfälliga arbeten hos olika arbetsgivare (eventuellt med mellanliggande arbetslöshetsperioder).

I artikeln presenterar jag den svenska arbetslöshetsförsäkringen för att identifiera några inslag i den som kan förväntas påverka omfattningen av de tillfälliga anställningarna via de incitament som skapas. Då den empiriska forskningen om den kvantitativa betydelsen av dessa incitament är en bristvara, nöjer jag mig huvudsakligen med att diskutera mekanismerna och i vilken riktning effekterna kan förväntas gå. Vidare diskuteras hur arbetslöshetsförsäkringens regelverk kan förväntas påverka den enskildes möjligheter att uppbära ersättning från arbetslöshetsförsäkringen när en tillfällig anställning upphör. Även här är emellertid de empiriska forskningsresultaten knapphändiga.

Den svenska arbetslöshetsförsäkringen

Utformning

Den svenska arbetslöshetsförsäkringen är en allmän omställningsförsäkring, som syftar

till att ge inkomsttrygghet vid ofrivillig arbetslöshet. Den har en unik uppbyggnad: ersättningsreglerna regleras i lag och försäkringen finansieras till drygt 80 procent med skattemedel. Samtidigt hanteras försäkringen av knappt 40 fristående organisationer, arbetslöshetskassor, med nära band till fackliga organisationer och vissa företagarorganisationer.² Anslutning till dessa kassor, som ger rätt till inkomstrelaterad ersättning, är frivillig. Den som är arbetstagare eller företagare omfattas av en grundförsäkring om han/hon inte är medlem i någon kassa. Idag är cirka 90 procent av arbetskraften medlemmar i någon kassa, men så sent som år 1970 var motsvarande siffra endast 56 procent.

För rätt till inkomstrelaterad ersättning från en a-kassa ska ett antal villkor vara uppfyllda.³

Inträdes- och medlemsvillkor

Ersättning utgår endast till medlemmar. För medlemskap måste *inträdesvillkor* vara uppfyllda. Det viktigaste villkoret är att den presumtive medlemmen under en sammanhängande period om fem veckor under minst fyra veckor förvärvat arbetat i genomsnitt minst 17 timmar per vecka. Det krävs också att han/hon vid ansökan om medlemskap arbetar i samma omfattning. Denna utformning borde innebära att tillfälligt arbete inte är ett avgörande hinder för medlemskap i en a-kassa. Rätt till inträde kan även grundas på studier. Den som uppfyller

2. En av kassorna, Alfa-kassan, är fristående från arbetsmarknadens parter och täcker hela arbetsmarknaden.

3. Arbetslöshetsförsäkringens regelverk återfinns i SFS 1997:238.

det s k studerandevillkoret för grundersättning (se rubriken Grundförsäkring) och bedrivit studier i anslutning till kassans verksamhetsområde har rätt till medlemskap.

Medlemsvillkoret innebär att man måste ha varit medlem i en a-kassa i minst tolv månader (sammanhängande) för att kunna få ersättning vid arbetslöshet. Inte heller detta villkor torde vara ett avgörande hinder för personer med tillfälliga arbeten.

Arbetsvillkor

För att en arbetslös ska kunna få ersättning under en första ersättningsperiod måste han/hon ha förvärvsarbetat över viss tröskelnivå. Denna nivå regleras genom de sk arbetsvillkoren. Ett första arbetsvillkor kräver att den arbetslöse har förvärvsarbetat i minst sex månader och har utfört arbetet under minst 70 timmar per kalendermånad inom en ramtid av tolv månader. Ett alternativt villkor kräver förvärvsarbete i minst 450 timmar under en sammanhängande tid av sex kalendermånader och att arbetet utförts under minst 45 timmar under var och en av dessa månader inom en ramtid av tolv månader.⁴

Arbetsvillkoren kan, till skillnad från inträdes- och medlemsvillkoren, vara ett reellt hinder för en person som huvudsakligen arbetar tillfälligt. Innebörden i båda villkoren är ju att arbetet pågått under minst sex månader. Å andra sidan är ramtiden tolv månader, så ett säsongarbete som pågår under minst halva året innebär att arbetsvillkoret är uppfyllt. Olika tidsbegränsade anställningar kan också normalt enligt gällande lagstiftning ha sex månaders varaktighet (SFS 1982:80).⁵

Ersättning

Ersättningen från arbetslöshetsförsäkringen betalas ut som en dagpenning under högst

fem dagar per vecka. Dagpenningen är princip beroende av den ”normalinkomst” den arbetslöse hade före arbetslöshetsperioden.⁶ Emellertid urholkas denna inkomstbortfallsprincip genom att ett tak för högsta dagpenning också fastställs av regeringen. Nivån på detta tak var under det sena 1990-talet så låg att ersättningsgraden för en heltidsanställd med medianinkomst låg betydligt under 80 procent.

Dagpenningen betalas ut under högst 300 dagar (dvs cirka 420 dagar i kalendertid). En ny ersättningsperiod beviljas när ett nytt arbetsvillkor är uppfyllt. Ersättningsperioden kan också förlängas med 300 dagar om det kan bedömas vara arbetsmarknadspolitiskt motiverat med detta snarare än med deltagande i något arbetsmarknadspolitiskt program eller i aktivitetsgarantin. Den högsta dagpenningen är högre under de 100 första ersättningsdagarna.

Grundförsäkring

Sedan år 1973 finns ett grundstöd som komplettering till den inkomstrelaterade arbetslöshetsförsäkringen. Detta stöd hanteras av a-kassorna för medlemmar som inte uppfyller villkoren för inkomstrelaterad ersättning. För övriga sköts grundförsäkringen av den särskilda arbetslöshetskassan (Alfa-kassan). Rätt till ersättning får man genom att uppfylla grundvillkor och arbetsvillkor. Detta innebär att ersättning från grund-

4. Utöver dessa allmänna bestämmelser regleras också vad som avses med förvärvsarbete liksom vad som kan räknas som ”överhoppningsbar tid” i beräkningarna.

5. Notera att arbetsvillkoret innebär att man faktiskt ska arbeta; det räcker inte att vara anställd.

6. För närvarande 80 procent av tidigare inkomst.

försäkringen är aktuell för arbetslösa som inte är medlemmar i a-kassor eller medlemmar som inte hunnit uppfylla medlemsvillkoret. Uppfyllande av *studerandevillkoret* ger också rätt till grundersättning. Studerandevillkoret kräver att man deltagit i en utbildning som varat i minst ett läsår samt att man under de senaste tio månaderna antingen sökt arbete eller förvärvsarbetat under minst 90 kalenderdagar efter en avslutad utbildning.

Ersättningen från grundförsäkringen betalas ut som en fast, inkomstberoende dagpenning som är väsentligt lägre än den högsta dagpenningen i den inkomstrelaterade arbetslöshetsförsäkringen.

Grundvillkoren

Grundvillkoren handlar om att den som uppbär ersättning ska vara utan arbete och beredd att ta ett nytt arbete. Vidare förutsätts det att arbetslösheten inte är "självförvållad". Grundvillkoren preciserar dessa tankar och innebär att:

- den sökande är arbetsför,
- den sökande kan ta ett arbete som omfattar minst 17 timmar per vecka och minst tre timmar per dag,
- den sökande är anmäld som arbetsökande vid den offentliga arbetsförmedlingen,
- den sökande inte kan få lämpligt arbete,
- den sökande är beredd att ta erbjudet lämpligt arbete.

Det är naturligtvis av central betydelse vad som avses med "lämpligt arbete". Sedan år 2000 tillåts den arbetslöse att begränsa sitt arbetssökande till lämpliga arbeten inom sitt yrke och i närområdet under de 100 första dagarna i en arbetslöshetsperiod. Därefter ska sökområdet vidgas såväl yrkesmässigt som geografiskt. Vad som är ett lämpligt

arbete bedöms av arbetsförmedlaren och inte av den arbetslöse.⁷

Det är svårt att se på vilket sätt grundvillkoren skulle påverka dem som inträder i arbetslöshet efter en tillfällig anställning annorlunda än andra arbetslösa.

Sanktioner

Regelverket för arbetslöshetsförsäkringen stipulerar sanktioner mot dem som inte följer bestämmelserna. Det handlar om arbetslösa som avvisat erbjudanden om arbete eller arbetsmarknadspolitiskt program eller betett sig på ett sådant sätt att en anställning inte kommit till stånd. För förstagångsförseelse är straffet en nedsättning av dagpenningen med 25 procent under 40 ersättningsdagar. Upprepas förseelsen en gång sätts dagpenningen ned med 50 procent under 40 ersättningsdagar. Inträffar förseelsen en tredje gång har den arbetslöse inte rätt till ersättning förrän ett nytt arbetsvillkor upparbetats. Samma sak gäller i grova drag om en anställd lämnat sitt arbete utan giltig anledning eller skilts från arbetet pga otillbörligt uppträdande; det handlar då inte om nedsättning av dagpenning utan om avstängning från ersättning.

Tiden utan ersättning när en anställd säger upp sig⁸ innebär ett möjligt incitament för den anställde att redan vid början av en anställning komma överens med arbetsgivaren om att anställningen ska vara tidsbegränsad. Huruvida detta dessutom innebär att anställningen blir "mer tillfällig" än

7. Till sitt stöd har förmedlaren ett regelverk som t ex preciserar lön och pendlingsdagar.

8. För en person som säger upp sig från ett arbete "utan giltig anledning" varar avstängningen från ersättning under 45 dagar (nio kalenderveckor) om arbetet skulle ha varat mer än tio dagar.

vad den annars skulle ha varit är dock en öppen fråga.⁹

Finansiering

Det idag gällande finansieringssystemet för den svenska arbetslöshetsförsäkringen infördes i sina huvuddrag år 1989 och innebär att utgifterna delas mellan staten och medlemmarna. Utbetalda arbetslöshetsersättning ersätts till fullo med statsbidrag. I gengäld betalar kassan en sk finansieringsavgift till staten. Denna tas ut som ett belopp per kassamedlem och relateras till den genomsnittligt utbetalda dagpenningen i kassan. Vidare finns ett lagreglerat utjämningsystem som för över medel till kassor med högre arbetslöshet och små kassor med höga medlemsavgifter. Medlemsavgiften ska täcka förvaltningskostnader, finansierings- och eventuell utjämningsavgift. Medlemsavgifterna differentieras inte med hänsyn till medlemmarnas inkomst inom den enskilda kassan.

Finansieringssystemet innebär att det i det stora hela inte finns något samband mellan medlemsavgiften och arbetslösheten i den egna kassan eller i hela ekonomin. Detta innebär i sin tur att den statliga subventionen av en kassa uttryckt som statsbidrag i relation till kassans totala intäkter (eller utgifter) kommer att vara högre i de kassor där arbetslösheten är högre.

Varför en statlig arbetslöshetsförsäkring?

Frågan om vilka skäl det finns för en statlig arbetslöshetsförsäkring kan delas upp i två frågor. För det första, vilka är argumenten för en arbetslöshetsförsäkring? För det andra, vilka är argumenten för att arbetslöshetsförsäkringen ska vara statlig?

Det grundläggande motivet för en arbetslöshetsförsäkring är individernas intresse av

att försäkra sig mot det inkomstbortfall som det innebär att utan egen förskyllan förlora arbetet. Detta intresse uppstår om individerna är riskaverta, dvs om de föredrar en säker inkomstström framför en osäker inkomstström av samma förväntade storlek. En riskavert person är därför villig att betala en försäkringspremie för att i händelse av arbetslöshet få ersättning för utebliven inkomst. En försäkringslösning är normalt att föredra framför andra sätt att utjämna inkomsten över tiden. Detta hänger samman med att privat sparande, huvudalternativet till en försäkring, nästan aldrig kommer att vara lagom stort för att utjämna inkomsterna på det sätt som en försäkring gör det.

Privata marknader kan av olika skäl inte alltid förväntas uppstå när det gäller försäkring mot arbetslöshet. Det skäl som i litteraturen oftast betonas i detta sammanhang är problemet med ”*adverse selection*”. Detta problem uppstår om individer skiljer sig mycket åt när det gäller arbetslöshetsrisk samtidigt som försäkringsgivaren bara kan observera den genomsnittliga arbetslöshetsrisken i en grupp. Då kan försäkringsgivaren inte differentiera försäkringspremien efter risk. Därmed kommer försäkringen att bli förmånlig för dem med hög arbetslöshetsrisk och oförmånlig för dem med låg arbetslöshetsrisk. Då kommer sannolikt en del av de senare att välja att inte försäkra sig. Följden av detta blir höjda premier och en ytterligare reducerad efterfrågan på försäkring. Det finns då en risk att ingen försäkring kommer att erbjudas till en premie som

9. Det borde inte vara något större problem för en arbetsgivare och en anställd att ”komma överens” om att avskeda den anställda när han/hon i själva verket säger upp sig.

någon vill betala. En möjlig lösning på detta problem är en obligatorisk arbetslöshetsförsäkring som finansieras över skattsedeln.

En andra orsak till problem för privata arbetslöshetsförsäkringar är att arbetslösheten varierar konjunkturrellt så att många försäkringstagare drabbas samtidigt av arbetslöshet. Möjligheterna för den typ av riskdelning som en privat försäkringsgivare kan erbjuda blir mindre ju mer riskerna samvarierar. Långa, djupa och imperfekt förutsedda lågkonjunkturer blir därför en påfrestning för försäkringsgivaren så att osäkerhet om lågkonjunkturernas omfattning minskar försäkringens omfattning. Staten kan vara den aktör som är bäst lämpad att bära denna typ av risk – speciellt eftersom staten har det slutgiltiga ansvaret för konjunkturpolitiken.

Slutligen kan man inte bortse från att arbetslöshetsriskerna tenderar att vara lägre för hög- än för låginkomsttagare. En offentligt finansierad arbetslöshetsförsäkring kan i detta perspektiv ses som en del av den statliga inkomstfördelningspolitiken.

Arbetslöshetsförsäkringen och de tillfälliga arbetena

I genomgången av regelverket för arbetslöshetsförsäkringen identifierade jag två områden där bestämmelserna kan förväntas ha särskilda effekter för tillfälligt anställda. Det handlar om arbetsvillkoret för ersättning (som kan innebära problem för tillfälligt anställda att få ersättning) och det faktum att de statliga subventionerna är störst för kassor med en hög arbetslöshetsrisk.

Arbetsvillkoret och ersättning från arbetslöshetsförsäkringen

När det gäller arbetsvillkoret skulle man behöva undersöka i vilken utsträckning

personer med tillfälliga anställningar som förlorar arbetet drabbas av arbetslöshetsperioder utan a-kasseersättning. En sådan undersökning förutsätter att man kan identifiera tillfälligt anställda och fastställa om dessa personer uppfyller arbetsvillkoret. I princip skulle detta vara möjligt genom en samkörning av olika registerdatabaser (företagens kontrolluppgifter kan användas för att konstruera inkomsthistorik på individnivå; denna historik kan sedan matchas med Ams registerinformation i Händel och Astat). Något sådant har dock vad jag vet inte gjorts. Vad vi vet är emellertid att en inte försumbar andel av alla arbetslöshetsperioder har varit "oförsäkrade".¹⁰ En större eller mindre del av dessa perioder kan rimligen hänföras till gruppen "tillfälligt anställda". Exakt hur stor andel är emellertid svårt att avgöra – många andra än de tillfälligt anställda kan hamna i oförsäkrade arbetslöshetsperioder; de uppenbara exemplen är nyttillträdande på arbetsmarknaden och personer som återvänder till arbetsmarknaden efter förvärvsavbrott.

Walette (2003) skattar emellertid sannolikheten att ha ett tillfälligt arbete som en funktion av ett antal bakgrundsvariabler. Det visar sig då att denna sannolikhet ökar om man inte är medlem i någon fackförening. Detta borde också innebära att sannolikheten att ha inkomstrelaterad ersättning från arbetslöshetsförsäkringen, föga förvånande, är lägre bland de tillfälligt anställda.

Slutligen visar beräkningar i Holmlund och Storrie (2002) att den genomsnittliga varaktigheten i tidsbegränsade anställningar

10. Enligt uppgifter i Korpi (1995) handlade det exempelvis om drygt 20 procent av de kvarstående arbetslösa under perioden 1990–94. Se också Björklund och Holmlund (1991).

under 1990-talet var ungefär tre kvartal. Detta innebär att en genomsnittlig första tidsbegränsad anställning inte räckte för uppfyllelse av medlemsvillkoret. När väl villkoret var uppfyllt, var dock den genomsnittliga tidsbegränsade anställningen tillräckligt lång för att uppfylla arbetsvillkoret i arbetslöshetsförsäkringen. Man bör emellertid notera att bara en liten del av dem som lämnade en tidsbegränsad anställning enligt de data som redovisas i undersökningen gick till arbetslöshet. Den genomsnittliga anställningstiden säger därför inte med nödvändighet så mycket om anställ-

ningstiderna i de tillfälliga anställningar som slutade i arbetslöshet.

Arbetslöshetsförsäkringens finansiering och de tillfälliga anställningarna

För att undersöka effekterna av finansieringssystemet har jag sammanställt uppgifter om den genomsnittliga arbetslösheten i olika kassor och den del av kassans utgifter som finansieras via medlemsavgifter. Sammanställningen redovisas i *tabell 1*. Precis som förväntat finns det ett tydligt negativt samband mellan självfinansieringsgraden och arbetslösheten; korrelationen är -0,66.

Tabell 1. Arbetslöshet, egenfinansiering och säsongarbetslöshet i olika arbetslöshetskassor. Källor: Den genomsnittliga arbetslösheten: Ams och egna beräkningar; Egenfinansiering: Ams (1995) och egna beräkningar. Säsongarbetslösheten: NUTEK (1996).

Arbetslöshetskassa	Egen- Säsong-			Arbetslöshetskassa	Egen- Säsong-		
	Arbets- löshet ^a	finansi- ering ^b	arbets- löshet ^c		Arbets- löshet ^a	finansi- ering ^b	arbets- löshet ^c
Skogsarbetarnas	21,6	1,8	7,4	SEKO:s	6,2	4,4	6,6
Musikernas m fl	15,7	1,9	6,9	Hamnarbetarnas	3,9	4,4	6,5
Byggnadsarbetarnas	17,3	1,9	6,9	HTF:s	6,1	4,6	
Bleck- och plåtslagarnas	16,1	2,6	8,3	Ledarnas	4,9	4,8	5,7
Sveriges arbetares	13,9	2,6	8,9	Industritjänstemännens	4,8	4,9	6,7
Sveriges teater- verksammas	15,3	2,8	9,8	Elektrikernas	6,7	5,0	5,8
Handelsanställdas	8,4	2,9	5,8	Skogs- och lantbruks- tjänstemännens	8,1	5,3	7,9
Lantarbetarnas	13,5	2,9	12,7	Sveriges fiskares	4,3	5,6	12,5
Hotell- och restaurang- anställdas	14,0	2,9	5,8	Pappersindustriarbetarnas	5,1	5,7	5,6
Målarnas	14,6	3,0	12,0	Petroleumhandlarnas	5,3	6,2	4,8
Transportarbetarnas	8,5	3,3	7,4	Kommunalitjänstemännens	3,6	7,9	5,9
Industrifacket	9,5	3,3	5,8	Journalisternas	4,4	8,0	5,7
Fastighetsanställdas	9,6	3,4	8,0	Finansförbundets	2,2	9,7	7,6
Sjöfolkets	18,2	3,5		Statstjänstemännens	2,3	10,7	6,5
Livsmedelsarbetarnas	9,4	3,6	7,0	Småföretagarnas	4,1	11,0	6,7
Grafiska arbetarnas	7,8	3,6	7,6	Försäkringstjänstemännens	2,1	11,3	4,4
Kommunalarbetarnas	5,8	3,9	3,6	Akademikernas	2,3	11,4	11,5
Metallindustriarbetarnas	8,4	4,0	5,6	Försäkringsanställdas	3,0	12,7	9,8
				Farmacitjänstemännens	1,0	25,7	5,5

a) Avser genomsnittet för perioden 1992–2002. b) Avser år 1995. c) Utgifterna för säsongarbetslöshet som andel av kassans totala utgifter.

Det finns inget enkelt sätt att koppla ihop a-kassor med omfattningen av tillfälliga arbeten. Däremot kan man konstatera att självfinansiering har en viss koppling till yrken med säsongarbete.¹¹ Korrelationen är emellertid inte starkare än $-0,12$.¹² Kassor med hög egenfinansiering (och låg arbetslöshet) är typiskt tjänstemannakassor. Även om det inte finns något signifikant samband mellan omfattningen av säsongarbetslöshet och egenfinansiering, så borde vi förvänta oss att yrken/branscher med ett större inslag av tillfälliga anställningar också kommer att ha en högre genomsnittlig arbetslöshet och därmed också få en subvention via arbetslöshetsförsäkringen.¹³

Spelar finansieringen någon roll för de tillfälliga anställningarna?

Om vi utgår från att yrken/branscher med ett större inslag av tillfälliga anställningar också uppvisar en, allt annat lika, högre arbetslöshet, så följer det av den tidigare analysen att dessa yrken/branscher skatte-subventioneras via arbetslöshetsförsäkringen. Vilka förväntade konsekvenser kan detta ha?

Vi illustrerar med ett exempel.¹⁴ Vi tänker oss en individ som ska välja mellan sysselsättning i två branscher, A och B. Arbetslösheten i bransch A är stabil över året och konjunkturcykeln, medan arbetslösheten i bransch B uppvisar svängningar över året eller konjunkturcykeln. Ett val av bransch A innebär med de valda förutsättningarna en mindre risk att under någon period bli arbetslös. Om individens beslut baseras på en jämförelse av de förväntade nettoinkomsterna av de två alternativen är det uppenbart att en högre statlig subventionsgrad, allt annat lika, ökar benägenheten att välja bransch B. Detta ökade arbetskraftsutbud

kommer att medföra ökad produktion och sysselsättning i bransch B och minskad produktion och sysselsättning i bransch A. Arbetslöshetsförsäkringen kommer därför, eftersom den medför en högre subventionering av branscher med högre arbetslöshetsrisk, att fungera som en lönesubvention för branscher/yrken med hög arbetslöshetsrisk. Det finns ett visst empiriskt stöd för att mekanismer av detta slag faktiskt spelar roll (Moretti 2000, Topel 1984).

Om individen inte enbart bygger sitt beslut på den förväntade inkomsten, utan också på hur mycket den fluktuerar, dvs om hon har riskaversion, förstärks mekanismen ytterligare. Personer med riskaversion kommer därför att bli mindre obenägna att välja yrken/branscher med fluktuerande arbetslöshetstal som ett resultat av hur den svenska arbetslöshetsförsäkringen finansieras.

Det bör påpekas att subventioner av arbetslöshetskassor med en *ex ante* hög arbetslöshetsrisk inte nödvändigtvis innebär subventioner av grupper med låga förvärvsinkomster. Detta är exempelvis uppenbart när det gäller byggnadsarbetarna. Sålunda är det inte uppenbart att den här typen av subventioner kan motiveras utifrån fördelningspolitiska överväganden.

Ett specialfall av tillfälliga anställningar är anställningar som mer eller mindre ofta

11. Se exempelvis Björklund och Holmlund (1983, 1991) för äldre uppgifter.

12. Detta innebär att sambandet inte är signifikant. Säsongarbetet mäts här som andelen av a-kassans utgifter som kan hänföras till säsongarbete enligt kassornas egna uppskattningar. Dessa uppgifter redovisas i NUTEK (1996).

13. Korrelationen mellan arbetslöshet och säsongarbetslöshet är 0,26.

14. Exemplet är hämtat från Björklund och Holmlund (1983).

avbryts av permitteringar. Här finns det belägg i den internationella forskningen för att företagens ekonomiska incitament påverkar användandet av permitteringar (Anderson & Meyer 1994, Card & Levine 1994, Topel 1983). Hur kan då företagens permitteringsbeteende tänkas påverkas av arbetslöshetsförsäkringen? Vi kan identifiera åtminstone tre sannolika konsekvenser. För det första blir det "billigare" för företagen att permittera anställda om skattebetalarna via arbetslöshetsförsäkringen står för en huvuddel av ersättningen till de permitterade – de företag som ofta permitterar arbetskraft skulle annars tvingas betala högre löner för att kompensera de anställda för det förväntade inkomstbortfallet vid permitteringar. För det andra bör anställda med "hög" arbetslöshetsersättning löpa en större risk att bli permitterade av samma anledning. Slutligen är det osannolikt att permitteringsperioden är längre än arbetslöshetsersättningens varaktighet.

Även om huvudregeln i Sverige är att företagen betalar lön till de permitterade (så att analysen ovan inte är tillämplig på dem som i formell mening blivit permitterade), så visar ett antal studier (Harkman & Jansson 1995, Jansson 1999, Omarsson 2000 och Svensson 1996) att en stor andel (40–50 procent) arbetslösa återanställdes hos en tidigare arbetsgivare. Därför kan den ekonomiska analysen av permitteringar också säga något om de förväntade effekterna av arbetslöshetsförsäkringen.

Empiriska studier

Antalet empiriska studier som rör sambandet mellan arbetslöshetsförsäkringen och tillfälliga anställningar i vid mening är inte stort. Begränsar vi oss till studier som rör svenska förhållanden finns det, så vitt jag har kunnat se, enbart en. Denna studie

(Edebalk & Wadensjö 1978) undersökte en regeländring för ersättning vid arbetslöshet under lågsäsong i säsongarbeten. År 1963 hade 19 a-kassor en begränsad ersättningsperiod under lågsäsong. Riksdagen fattade under 1964 beslut om att lätta på dessa regler, och regeländringarna trädde i kraft i september 1964. Huvudresultatet i undersökningen var att de ökade möjligheterna till ersättning från a-kassan under lågsäsong åtföljdes av en ökad säsongarbetslöshet.

Chiswick (1976) studerade införandet år 1975 av en federalt finansierad arbetslöshetsersättning för lantarbetare i USA. Chiswick fann att arbetslösheten ökade under lågsäsong men var oförändrad under högsäsong. Sysselsättningen minskade under lågsäsong och ökade under högsäsong. Sålunda förstärkte arbetslöshetsförsäkringen säsongsmönstren i både arbetslöshet och sysselsättning.

Mourdoukoutas (1988) undersökte säsongsmönstren i turistindustrins sysselsättning på de grekiska öarna med enkätmetoder. Svaren på en av enkätfrågorna tydde på att den befintliga arbetslöshetsersättningen fick ett antal anställda att arbeta mer än de annars skulle ha gjort under högsäsong, ibland på bekostnad av andra sysselsättningar under lågsäsong. Effekten var starkast bland dem som hade en hög ersättning från a-kassan.

Røed och Nordberg (2003) studerade sambandet mellan permitteringar och arbetslöshetens varaktighet i Norge. Eftersom permitterade anställda i Norge i mindre utsträckning än andra arbetslösa behövde söka eller acceptera andra tillgängliga arbeten,¹⁵ drar de slutsatsen utifrån sin studie att

15. Reglerna för permitterade är betydligt mer löst formulerade än för övriga arbetslösa. Regelverket återfinns i Aetat (2003).

... den offentligt finansierade (via a-kassa) permitteringsperioden kan ses som en direkt subvention till företagsspecifika arbetskraftsreserver (min översättning).

Denna slutsats dras utifrån företagets reaktioner på förändringar av bidragens varaktighet. Indirekt blir subventionen också ett stöd till företagare och anställda i sektorer med stora (säsong-)variationer i sysselsättningen. Författarna påpekar att detta är ineffektivt dels därför att det blir "för billigt" med permitteringar, dels därför att sektorer med stora sysselsättningsvariationer får en "för stor" sysselsättning.

Avslutande kommentarer

Genomgången av möjliga effekter av arbetslöshetsförsäkringens utformning på de tillfälliga anställningarna har identifierat två, möjligen tre källor till en sådan påverkan.

För det första innebär det sk arbetsvillkoret att arbete i sex månader under en tolv månadersperiod är en nödvändig förutsättning för ersättning från a-kassan. Det är otvivelaktigt så att en tillfälligt anställd med större sannolikhet inte uppfyller detta villkor. Hur betydelsefullt detta är (i termer av hur många personer som berörs) är däremot en öppen fråga. Sannolikt har exempelvis många typer av säsongarbete en tillräcklig varaktighet för att arbetsvillkoret ska kunna uppfyllas.

För det andra kan möjligen avstängningsperioden för en person som säger upp sig ge incitament till överenskommelser om visstidsanställningar. Hur detta påverkar omfattningen av tillfälliga anställningar är däremot inte empiriskt undersökt.

Slutligen medför det sätt a-kassorna finansieras att kassor med en hög arbetslöshet får större statliga subventioner än kassor

med en låg arbetslöshet bland medlemmarna. Allt annat lika innebär ett större inslag av tillfälliga anställningar en högre arbetslöshet. I den meningen innebär den valda finansieringsmodellen att yrken/branscher med hög arbetslöshetsrisk subventioneras med skattemedel. Det är svårt att hitta ett rationellt skäl som talar för en sådan "näringspolitik" om inte mycket av arbetslöshetsvariationerna mellan kassorna drivs av omfattningen av tillfälliga anställningar och om dessa skapar en mer flexibel arbetsmarknad.

Referenser

- Aetat (2003) Dagpenger ved permittering / Fellesbestemmelser, <http://www.aetat.no/cgi-bin/aetat/imaker?id=5965>
- Ams (1995) "Arbetslöshetskassornas verksamhet och det kontanta arbetsmarknadsstödet 1995" Ams, Försäkringsenheten, stockholm.
- Anderson P M & Meyer B D (1994) "The Effects of Unemployment Insurance Taxes and Benefits on Layoffs Using Firm and Individual Data" NBER Working Paper Nr 4960.
- Björklund A & Holmlund B (1983) "Arbetslöshetsersättningen i Sverige – motiv regler och effekter" Småtryck från IUI Nr 151, IUI, Stockholm.
- Björklund A & Holmlund B (1991) "The Economics of Unemployment Insurance: The Case of Sweden" i Björklund A, Haveman R, Hollister R & Holmlund B (red) *Labor Market Policy and Unemployment Insurance*. Oxford University Press.
- Card D & Levine P B (1994) "Unemployment Insurance Taxes and the Cyclical and Seasonal Properties of Unemployment" *Journal of Public Economics* 53, 1–29.
- Chiswick B (1976) "The Effect of Unemployment Compensation on a Seasonal Industry: Agriculture" *Journal of Political Economy* 84, 591–602.
- Edebalk P G & Wadensjö E (1978) "Unemployment Insurance and Seasonal Unemployment" *Economy and History* XXI:1, 3–12.
- Harkman A & Jansson F (1995) "Sökaktivitet, återanställning och chanson att få ett jobb" Ura 1995:4, Ams, Stockholm.

- Holmlund B (1998) "Unemployment Insurance in Theory and Practice" *Scandinavian Journal of Economics*, 100, 113–141.
- Holmlund B & Storrie D (2002) "Temporary Work in Turbulent Times: The Swedish Experience" *Economic Journal*, 112, F245–F269.
- Jansson F (1999) "Rehires and Unemployment Duration – New Evidence on Temporary Layoffs on the Swedish Labour Market" *Ura* 1999:10, Ams, Stockholm.
- Korpi W (1995) *Arbetslöshet och arbetslöshetsförsäkring i Sverige. En studie bland arbetslöshetskassornas medlemmar*. EFA-rapport 35, Arbetsmarknadsdepartementet, Stockholm.
- Moretti E (2000) "Do Wages Compensate for Risk of Unemployment? Parametric and Semiparametric Evidence from Seasonal Jobs" *Journal of Risk and Uncertainty*, 20, 45–66.
- Mourdoukoutas P (1988) "Seasonal Employment, Seasonal Unemployment and Unemployment Compensation: The Case of the Tourist Industry of the Greek Islands" *American Journal of Economics and Sociology*, 47, 315–329.
- NUTEK (1996) "Säsongvariationer i utbetalad ersättning från arbetslöshetskassor" Bilaga 3 till SOU 1996:150, *En allmän och sammanhållen arbetslöshetsförsäkring*. Norstedts, Stockholm.
- Omarsson A (2000) "Återanställningar bland arbetslösa på den svenska arbetsmarknaden" *Ura* 2000:3, Ams, Stockholm.
- Røed K & Nordberg M (2003) "Temporary Layoffs and the Duration of Unemployment" *Labour Economics*, 10, 381–398.
- SFS 1982:80, Lag (1982:80) om anställningsskydd, <http://www.notisum.se/rnp/SLS/LAG/19820080.HTM>
- SFS 1997:238, Lag (1997:238) om arbetslöshetsförsäkring, <http://www.notisum.se/rnp/SLS/LAG/19970238.HTM>
- Svensson M (1996) "Återanställningar" *Ura* 1996:9, Ams, Stockholm.
- Topel R (1983) "On Layoffs and Unemployment Insurance" *American Economic Review*, 73, 541–59.
- Topel R (1984) "Equilibrium Earnings, Turnover and Unemployment: New Evidence" *Journal of Labour Economics*, 2, 500–522.
- Wallette M (2003) *Incidence and Exit – Two Studies of Temporary Jobs in Sweden*. Licentiatsavhandling, Nationalekonomiska institutionen, Lunds universitet.